

RZECZPOSPOLITA POLSKA
MINISTER SPRAWIEDLIWOŚCI

Warszawa, dnia 16 lipca 2008 r.

DL-P II. 432-5/08

BM-1-0700-254/08

K. Mawin
SECRETARIAT
Biura Prac Senackich
Wpłynęło dn... 18.07.08
nr... 5380... podpis... *[Signature]*

GABINET MARSZAŁKA SENATU

wpłynęło dn... 17.07.08

nr... 4401... podpis... *[Signature]*

Pan

Bogdan Borusewicz

Marszałek Senatu

Rzeczypospolitej Polskiej

Senatusi Bogdan Borusewicz,

W związku z oświadczeniem złożonym przez senatora Marka Konopkę podczas 13. posiedzenia Senatu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 5 czerwca 2008 r., którego tekst został przekazany przy piśmie Pana Marszałka z dnia 12 czerwca 2008 r. (BPS/DSK – 043 – 531/08), uprzejmie przedstawiam następujące stanowisko.

Z treści oświadczenia wynika, że dotyczy ono roszczeń tzw. „późnych przesiedleńców”, którzy w latach siedemdziesiątych wyjechali z Polski na pobyt stały do Republiki Federalnej Niemiec, zgłaszanych do majątków pozostawionych w Polsce na Ziemiach Odzyskanych i Północnych.

Majątki poniemieckie, które nie przeszły na rzecz Skarbu Państwa na podstawie przepisów o reformie rolnej, lasach i osadnictwie lub przepisów nacjonalizacyjnych, objęte zostały przepisami dekretu z dnia 8 marca 1946 r. o majątkach opuszczonych i poniemieckich (Dz. U. Nr 13, poz. 87 z późn. zm.). Na podstawie art. 2 ust. 1 tego dekretu na własność Skarbu Państwa przeszedł z mocy samego prawa wszelki majątek Rzeszy Niemieckiej i byłego Wolnego Miasta Gdańska, majątek obywateli Rzeszy Niemieckiej i byłego Wolnego Miasta Gdańska - z wyjątkiem osób narodowości polskiej lub innej przez Niemców prześladowanej,

majątek niemieckich i gdańskich osób prawnych, z wyłączeniem osób prawnych prawa publicznego, majątek spółek kontrolowanych przez obywateli niemieckich lub gdańskich albo przez administrację niemiecką lub gdańską oraz majątek osób zbiegłych do nieprzyjaciela.

Osoby, które uzyskały stwierdzenie narodowości polskiej i nabyły obywatelstwo polskie, zachowały własność nieruchomości należących do nich przed 1 stycznia 1945 r., a także nabytych w drodze osadnictwa rolnego lub uwłaszczenia. Dotyczyło to tzw. autochtonów, czyli tych właścicieli nieruchomości położonych na Ziemiach Odzyskanych i Północnych, którzy po dniu 1 stycznia 1945 r. uzyskali stwierdzenie narodowości polskiej i nabyli obywatelstwo polskie. Wiele z tych osób wyjechało w okresie od dnia 16 maja 1956 r. do dnia 8 marca 1964 r. z kraju do Niemiec w ramach tzw. akcji łączenia rodzin, na podstawie przepisów niepublikowanej uchwały Rady Państwa nr 37/56 z dnia 16 maja 1956 r., obowiązującej do dnia 8 marca 1964 r. W związku z tymi wyjazdami i opuszczeniem gospodarstw przez ich właścicieli powstała konieczność uregulowania ich własności. Zgodnie z art. 38 ust. 3 ustawy z dnia 14 lipca 1961 r. o gospodarce terenami w miastach i osiedlach (Dz. U. z 1969: Nr 22, poz. 159 z późn. zm.), zwanej dalej „ustawą”, nieruchomości stanowiące zgodnie z art. 2 ust. 1 lit. b dekretu z dnia 8 marca 1946 r. o majątkach opuszczonych i ponemieckich własności osób, którym wobec uzyskania przez nie stwierdzenia narodowości polskiej służyło obywatelstwo polskie, przechodzą z mocy samego prawa na własność Państwa, jeżeli osoby te w związku z wyjazdem z kraju utraciły lub utracą obywatelstwo polskie; osoby te tracą prawo rozporządzenia nieruchomością z dniem, w którym złożyły właściwym organom polskim dowód osobisty i otrzymały dokument uprawniający do wyjazdu za granicę.

Powołany wyżej przepis znajdował odpowiednie zastosowanie do nieruchomości nabytych w trybie osadnictwa rolnego lub uwłaszczenia przez osoby, którym wobec uzyskania przez nie stwierdzenia narodowości polskiej

przysługiwało obywatelstwo polskie, a które następnie w związku z wyjazdem z kraju utraciły to obywatelstwo (art. 38 ust. 4 ustawy).

W myśl art. 38 ust. 6 ustawy, tytuł własności Państwa do nieruchomości wymienionych wyżej podlegał wpisowi do księgi wieczystej na wniosek organów prezydiów powiatowych (miejskich, dzielnicowych) rad narodowych do spraw gospodarki komunalnej i mieszkaniowej, w odniesieniu zaś do nieruchomości rolnych – organów do spraw rolnictwa.

Zauważyć należy, że w myśl powołanych wyżej przepisów przedmiotowe nieruchomości przechodziły na własność Państwa z mocy samego prawa. Wpis do księgi wieczystej miał charakter jedynie deklaratoryjny. Oznacza to, że przejście prawa własności nie było uzależnione od dokonania wpisu w księdze wieczystej. Z wpisem wiązało się jedynie domniemanie, że prawo jawne z księgi wieczystej jest wpisane zgodnie z rzeczywistym stanem prawnym. Domniemanie to może być jednakże obalone przez przeciwstawienie mu dowodu przeciwnego albo w procesie o uzgodnienie stanu prawnego ujawnionego w księdze wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym, albo w każdym innym postępowaniu, w którym ocena prawidłowości wpisu ma istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. Przy obalaniu tego domniemania można korzystać z wszelkich środków dowodowych (vide. wyr. SN z dnia 5 kwietnia 2006 r., IV CSK 177/05, niepubl).

Z posiadanych informacji wynika, że przypadki skutecznego dochodzenia roszczeń przed polskimi sądami do majątków pozostawionych w Polsce przez „późnych przesiedleńców” dotyczyły spraw, w których wywłaszczenie takich majątków zostało dokonane z naruszeniem prawa polskiego. Utrata majątku następowała w tych przypadkach – szczególnie po 1961 r. – w związku z uprzednią utratą obywatelstwa polskiego. Ponieważ utrata obywatelstwa polskiego następowała z reguły na podstawie wyżej wymienionej uchwały Rady Państwa z 1956 r. i nie znajdowała oparcia w indywidualnej decyzji wyrażającej zgodę na zmianę obywatelstwa, orzecznictwo Sądu Najwyższego podważa od kilku lat prawne podstawy pozbawienia obywatelstwa. Powoduje to, że w zasadzie mamy

w tych przypadkach często do czynienia z roszczeniami osób, które zostały bezprawnie pozbawione obywatelstwa polskiego, odzyskują je i dążą do uregulowania sytuacji własnościowej.

Należy przy tym też podkreślić, że przedmiotem sporu w środowiskach politycznych, prawnych i w doktrynie pozostaje kwestia mocy prawnej wyżej wymienionej uchwały Rady Państwa oraz jej zgodności z ówczesnie obowiązującą ustawą o obywatelstwie polskim.

Zauważyć należy, iż sprawy o których mowa rozpoznawane są na gruncie prawa cywilnego, a wydawane w nich rozstrzygnięcia mogą być badane i oceniane wyłącznie przez sądy II instancji oraz Sąd Najwyższy w ramach rozpoznawania prawem przewidzianych środków odwoławczych lub środków nadzwyczajnych. Minister Sprawiedliwości nie może w trybie nadzoru nad działalnością administracyjną sądów wkraczać w sferę orzeczniczą sądów, a więc w dziedzinę, w której sędziowie są niezawisli.

Działający w ramach Ministerstwa Sprawiedliwości Departament Sądów Powszechnych prowadzi stały monitoring wszystkich spraw sądowych, w których obywatele niemieccy zgłaszają w sądach polskich roszczenia majątkowe. Z informacji systematycznie przekazywanych przez prezesów sądów apelacyjnych wynika, że we wszystkich sądach odnotowano 67 tego rodzaju postępowań sądowych. Charakter zgłaszanych roszczeń jest zróżnicowany i dotyczy spraw: o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym, o stwierdzenie nabycia spadku, o podział majątku dorobkowego, o ustalenie nabycia własności nieruchomości w trybie dekretu z dnia 8 marca 1946 r. o majątkach opuszczonych i ponemieckich, o stwierdzenie nabycia własności w drodze zasiedzenia, o wydanie nieruchomości, o dokonanie wpisu prawa własności w księdze wieczystej oraz o zapłatę odszkodowania. Wśród nich jedynie osiem spraw dotyczyło żądania zasądzenia odszkodowania, z których sześć jest prawomocnie zakończonych, a dwie sprawy są w toku.

W postępowaniach prawomocnie zakończonych oddalono powództwo w czterech sprawach, a w dwóch sprawach zasądzono od Skarbu Państwa odszkodowanie w łącznej wysokości 78890 zł (w jednej sprawie – 19845 zł, w drugiej sprawie – 59045 zł). Ponadto w jednej sprawie pozostającej w toku prawomocnym wyrokiem częściowym zasądzono odszkodowanie w wysokości 30210 zł. Faktycznie, sprawy prawomocnie zakończone dotyczyły odszkodowań za przejęte przez Skarb Państwa nieruchomości położone w województwie warmińsko-mazurskim. Jednakże wyżej podane dane świadczą, że skala tego zjawiska nie jest masowa.

W świetle podjętych przez Departament Sądów Powszechnych działań nadzorczych stwierdzono, że w systemie ksiąg wieczystych zachowały się niezgodne z rzeczywistym stanem prawnym wpisy własności na rzecz obywateli czy też instytucji niemieckich. Nie wynika to jednak z braku regulacji prawnych, a tym bardziej nieprawidłowości w funkcjonowaniu systemu ksiąg wieczystych, lecz z istotnych i wieloletnich zaniedbań i beczynności polskiej administracji publicznej w zakresie ujawniania praw Skarbu Państwa. Wpisy prawa własności, zarówno w aktualnym stanie prawnym, jak i w świetle poprzednio obowiązujących przepisów prawa, dokonywane są jedynie na wniosek, a nie z urzędu, co wynika z treści art. 626^b § 1k.p.c., a poprzednio z art. 30 dekretu z dnia 11 października 1946 r. Prawo o księgach wieczystych (Dz. U. Nr 57 poz. 320 z późn. zm.), jak również art. 38 ust.1 i art. 48 ust.1 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (Dz. U. z 2001 r., Nr 124, poz.1361 z późn. zm.). Niezbędną przesłanką dokonania wpisu własności w księdze wieczystej jest więc, aby osoba uprawniona złożyła wniosek dołączając do niego tytuł własności lub inny dokument wskazujący na przejście prawa własności. Opracowana przez resort sprawiedliwości ustawa z dnia 7 września 2007 r. o ujawnieniu w księgach wieczystych prawa własności nieruchomości Skarbu Państwa oraz jednostek samorządu terytorialnego (Dz. U. Nr 191 poz. 1365), która weszła w życie 19 listopada 2007 r., ma na celu ostateczne uporządkowanie i uregulowanie stanu prawnego nieruchomości Skarbu Państwa

oraz jednostek samorządu terytorialnego. Nakłada ona na sądy rejonowe prowadzące księgi wieczyste obowiązek rozpoznania wniosku o ujawnienie własności Skarbu Państwa albo jednostki samorządu terytorialnego w ciągu miesiąca od jego złożenia – art. 5. Tego rodzaju sprawy zostały również objęte monitoringiem Departamentu Sądów Powszechnych, co do liczby wpływających wniosków oraz terminowości ich rozpoznania. Pierwsze informacje w tym zakresie udzielone zostaną w drugim półroczu 2008 r. Dodatkowo trzeba podnieść, iż mocą przepisu art. 6 ustawy z dnia 7 września 2007 r. starostowie zostali zobowiązani do przeprowadzenia działań zmierzających do poinformowania mieszkańców powiatu o potrzebie sprawdzenia zgodności ksiąg wieczystych z rzeczywistym stanem prawnym oraz udzielenia pomocy mieszkańcom w zakresie informacji o rodzaju i sposobie działań niezbędnych do uzyskania tytułu prawnego do zajmowanych przez nich nieruchomości i ujawnienia ich praw w księgach wieczystych. Działania te obejmują m.in. obowiązek utworzenia na terenie powiatu co najmniej jednego punktu informacyjno-konsultacyjnego, udzielającego szczegółowych informacji i wyjaśnień problematyki prawnej i geodezyjnej.

W dniu 30 maja 2008 r. Sejm RP, z inicjatywy poselskiej przy poparciu Rządu, kierując się niemożnością realizacji przez starostów nałożonych ustawą z dnia 7 września 2007 r. obowiązków uchwalił ustawę o zmianie ustawy o ujawnieniu w księgach wieczystych prawa własności nieruchomości Skarbu Państwa oraz jednostek samorządu terytorialnego (Dz. U. Nr 116, poz. 733).

W ustawie tej wydłużono terminy sporządzania wykazów nieruchomości państwowych i komunalnych na poziomie powiatów z 6 do 18 miesięcy oraz dwukrotnie wydłużono termin na składanie we właściwych sądach wniosków o ujawnienie w księgach wieczystych prawa własności. Dodatkowo wydłużono termin, w którym starostowie zobowiązani są do prowadzenia działań informacyjnych na rzecz mieszkańców powiatu, dotyczących wymogów uzyskania tytułu prawnego do nieruchomości i ujawnieniu ich praw w księgach wieczystych.

Zgodnie z art. 1 pkt 3 ustawy z dnia 30 maja 2008 r. termin ten ustalono na 36 miesięcy.

W odniesieniu do kwestii odszkodowań wskazać należy, że w budżecie państwa w części 15 „*Sądy powszechne*” ujmowane są co prawda środki na wypłatę odszkodowań i kompensat zasądzanych przez sądy, jednakże podkreślenia wymaga, że stanowią one zobowiązania Skarbu Państwa z precyzyjnie określonych ustawowo tytułów, do których należą:

- sumy pieniężne zasądzone na mocy art. 12 ust. 4 ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. *o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki* (Dz. U. Nr 179, poz. 1843),

- odszkodowania za poniesioną szkodę oraz zadośćuczynienia za doznaną krzywdę dla niesłusznie skazanych oraz niesłusznie tymczasowo aresztowanych lub zatrzymanych, zasądzone na podstawie art. 552 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks postępowania karnego* (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.),

- odszkodowania za poniesioną szkodę i zadośćuczynienia za doznaną krzywdę zasądzone na podstawie ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. *o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego* (Dz. U. Nr 34, poz. 149 ze zm.),

- kompensaty dla pokrzywdzonych przestępstwem, dokonywane na podstawie ustawy z dnia 7 lipca 2005 r. *o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych przestępstw umyślnych* (Dz. U. Nr 169, poz. 1415).

Dodatkowo zaznaczenia wymaga, że wyżej wskazane akty prawne stanowią w chwili obecnej zamknięty katalog regulacji, w oparciu o które wypłacane są odszkodowania z części 15 „*Sądy powszechne*”, obejmujący ściśle określone grupy podmiotów, na rzecz których mogą być zasądzone odszkodowania wraz z precyzyjnym określeniem tytułu do ich wypłaty.

Ustawy powyższe nie obejmują swym zakresem odszkodowań o charakterze rewindykacyjnym i reprzywatyzacyjnym, w związku z czym nawet w przypadku

zasądzenia przez sąd tego rodzaju odszkodowań brak jest podstaw prawnych do ich wypłacania ze środków ujmowanych w części 15 „*Sądy powszechne*”.

Przedstawiając powyższe, należy nadmienić, że stosownie do zapisów art. 56 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 30 sierpnia 1996 r. *o komercjalizacji i prywatyzacji* (Dz. U. z 2002 r., Nr 171, poz. 1397 z późn. zm.) część środków pochodzących ze sprzedaży akcji należących do Skarbu Państwa w każdej ze spółek powstałych w wyniku komercjalizacji tworzy Fundusz Reprywatyzacji, którego środki przeznaczone są na cele związane z zaspokajaniem roszczeń byłych właścicieli mienia przejętego przez Skarb Państwa. Zgodnie z ust. 2 cytowanego artykułu dysponentem Funduszu Reprywatyzacji jest minister właściwy do spraw Skarbu Państwa. Wypłaty środków z Funduszu następują natomiast w oparciu o zasady określone w rozporządzeniu Ministra Skarbu Państwa z dnia 29 czerwca 2006 r. *w sprawie szczegółowych zasad gospodarki finansowej Funduszu Reprywatyzacji* (Dz. U. Nr 116, poz. 787).

Z wyrazami szacunku

z upoważnienia
MINISTRA SPRAWIEDLIWOŚCI
Zbigniew Wrona
PODSEKRETARZ STANU